

Yleistajuistaminen kuuluu kaikille

■ SANNA NYQVIST

Tieteen yleistajuistaminen. Toim. Urpu Strellman ja Johanna Vattovaara. Gaudeamus 2013.

Kun kyselin eri alojen kollegoilta, kuka heidän tutkimusalallaan raportoi tuloksista suurelle yleisölle, vastausten kirjo oli yllättävän suuri. Yksi koki koko kysymyksen outona. Eihän kukaan halua tuhlata aikansa selittämällä tuloksia yleisölle, joka ei kuitenkaan niitä ymmärrä. Toiselle toimittajat soittelevat taajaan, hänelle kommentointi on niin arkinen osa työtä, ettei siihen edes kiinnitä huomiota. Erään tutkijatohtorin alalla tieteenalan tuloksista pääsevät julkisuudessa puhumaan vain

muutamat johtavat professorit. Neljännen kollega oli kerännyt Youtube-tiedotteellaan kymmeniätuhansia klikkauksia.

Vastausten kirjosta voi päätellä, että kokoava ja avartava näkökulma on tarpeen. Tähän tarpeeseen vastaa suomen kielen ja tiedeviestinnän asiantuntijoiden Urpu Strellmanin ja Johanna Vattovaaran toimittama *Tieteen yleistajuistaminen*. Teos hahmottelee yleistajuistamisen monia muotoja, valaisee median ja kustannusmaailman toimintatapoja sekä antaa konkreettisia neuvoja ja välineitä niin toimittajien kohtaamiseen kuin yleistajuiseen kirjoittamiseen. Vaikka tieteestä kirjoittavat myös tiedottajat ja tiedetoimittajat, on kirjan näkökulma nimenomaan tutkijan.

Teos houkuttelee ja ohjaa tutkijaa asettumaan oman asiantuntijaroolinsa ulkopuolelle eli katsomaan tuttua tutkimuskohdetta yleisön tai toimittajan silmin. Ei ole tyhmiä kysymyksiä, on vain fiksuja vastauksia, kiteyttää tv-esiintymisistä kirjoittava viestintävalmentaja Ismo Jokinen. Yleistajuistaminen ei ole tiedon kaatamista sivistämistä kaipaavan yleisön mieliin, vaan vuorovaikutusta monenlaisten yleisöjen kanssa. Siksi kirjan toimittajat eivät käytä hierarkiaa pönkittäviä, mutta monelle tutumpia termejä ”kansantajuistaminen” tai ”popularisointi”.

Tiedettä kaikille

Teoksen lähtökohtana on demokraattinen ajatus ”tiede kuuluu kaikille”. Tämän idean ohella kirjassa huomioidaan muutkin yleistajuistamisen motiivit. Yliopistolaiki velvoittaa ja rahoittajat toivovat julkisuutta tukemilleen hankkeille. Kun tutkijanura yhä enemmän

muistuttaa yrittämistä, on henkilöbrändin rakentaminen julkisuudessa tärkeää. Eikä huono syy paisatella julkisuudessa ole sekään, että nauttii esiintymisestä. Yliopistobyrokratian painaessa ja julkaisujen hautautuessa marginaaliisiin ammattilehtiin voi yleistajuistaminen olla juuri se oljenkorsi, joka säilyttää tutkijan palon omaan alaansa.

Kirjassa pidättäydytään viisaasti asettamasta vastakkain huippu-tutkimusta ja yleistajuistamista. Mutta jotakin kertoo Suomen Akatemian hallituksen puheenjohtajan Arto Mustajoen muistutus siitä, että maailman johtavassa tiedemaassa Yhdysvalloissa kukoistavat erilaiset huuhaaopit. Pelkkä huipun tavoittelu ei takaa sitä, että tuloksista olisi laajin hyöty yhteiskunnalle ja yksilöille.

Mustajoki tuo myös esille, miten yleistajuistamisen hyödyn tai merkityksen arviointi on pulmalista. Poliittiset päättäjät korostavat mielellään innovaatioita ja tieteen merkitystä yhteiskunnassa, mutta tieteellinen tieto ei aina välity edes päättäjille, saati laajemmille yleisöille. Tilastonikkarit puolestaan haluaisivat indikaattoreita, joilla läiskäistä hintalappu tutkijan kirjamesuiesiintymiselle tai vieraskynäkirjoitukselle.

Yleistajuistamisen kaupallista logiikkaa käsittelee artikkelissaan päätoimittaja Antti-Pekka Pietilä. Kuva mediamaailmasta on karu. Kiinnostuksen luominen on tärkeämpää kuin tiedon välittäminen. Kun tietoa tulee joka tuutista, yleisön mahdollisuus arvioida sen merkitystä ja kiinnostavuutta häviää. ”Kaaos tasapäistäää kaiken tiedon”, kirjoittaa Pietilä. ”Arvokas ja arvoton, millä mittarilla tahansa

määritettynä, muuttuvat massaksi, jonka kuluttajahinta lähentelee nollaa.” Konkreettinen esimerkki erojen latistumisesta saadaan, kun Pietilä niputtaa yhteen palkitun historioitsijan Mirkka Lappalaisen tuotannon ja viihdekirjallisuuden painoskunkinaan Dan Brownin *Da Vinci -koodin*.

Rinnastus on tahallisen provo-soiva, mutta Pietilä noudattaakin artikkelissaan samaa kaavaa, jota suosittelee tutkimuksistaan kertovalle tutkijalle. Pitää yksinkertaistaa, kärjistää, dramatisoida ja viih-teellistää. Tämä pätee ehkä kaupalliseen massamediaan, mutta onneksi foorumeita on muitakin. Yle Radio 1:n tiedeohjelmissa ei karte-ta vaikeitakaan aiheita, ja pienleh-tien luvatussa maassa oma yleisö löytyy niin tähtitieteen, filosofian kuin lastenkirjallisuudenkin tutki-muksesta raportoiville julkaisuille.

Kamerakammos ja tekstin hurmaa

Monissa kirjan artikkeleissa korostuu yleistajuistamisen vaikeus. Positiivisesti tulkittuna yleistajuistaminen on arvokasta ja vaativaa työtä, johon pitää harjaantua siinä missä referee-artikkeleiden laatimiseen tai opettamiseenkin. Kameran edessä ei voi papattaa paperista, kuten konferenssissa. Tietosisällön ohella tarvitaan läsnäoloa ja tunnetta. Asiastaan innostunut tutkija saa viestinsä läpi.

Innostus välittyy eritoten niistä kokoelman teksteistä, joissa tutkija valottaa yleistajuistamisen konsteja oman esimerkinsä kautta. Maantieteilijä Markku Löytönen antaa lukijan kurkkia olkapäänsä yli niin tutkijankammiossa kuin lastenkamarissa, missä syntyy idea lapsille suunnatuista tietokirjoista. Epäonnistumiset ovat osa kas-

vuprosessia palkituksi tietokirjailijaksi, joka nauttii tekstin työstämisestä. Löytösen prosessia tuki myös yhteen hiileen puhaltava laitos, jossa yleistajuisella kirjoittamisella on pitkät perinteet.

Uuden median pariin puolestaan innostaa kolmea asiantuntijablogia kirjoittava äidinkielen yliopisto-opettaja Kimmo Svinhufvud. Blogiin muodostuu ”ajattelun arkisto”, josta tutkija ammentaa kootessaan aiheesta kiteytystä artikkelin tai kirjan muotoon. Bloggaaja pääsee antoisaan vuorovaikutukseen lukijoiden kanssa – kunhan on ensin houkutelut lukijoita ahkeralla linkityksellä ja hakukoneoptimoinnilla. Svinhufvud opastaa blogin perustamiseen ja omien kirjoitusten markkinointiin. Samalla hän tulee purkaneeksi myy-tin verkkojulkaisemisen matalasta kynnyksestä. Mitä tahansa soopaa voi internetin avaruuteen toki suoltaa, mutta lukijoiden ja huomion saamiseksi pitää tehdä töitä ja ennen kaikkea kirjoittaa hyvin.

Yleistajuistamisen vaaranpaikat

Kansleri Krista Varantola pyrkii artikkelissaan ulottamaan hyvän tieteellisen käytännön säännöt myös tieteen yleistajuistamiseen. Asia on kuitenkin monisyisempi, kuten muissa artikkeleissa käy ilmi. Suu-relle yleisöille ei ole tarpeen tai mahdollista täsmentää, kuka tutkija on vastuussa mistäkin tuloksesta, jolloin mediassa esiintyvä tutkija saattaa (joskus vastoin tahtoaan) saada koko kunnian. Itse asian ydin pitää yksinkertaistaa ja mielellään vähän paisutella, jotta tutkijakielelle tyy-pilliset varaukset jäävät pois. Nämä neuvot ovat suoraan ristiriidassa Varantolan viestin kanssa ja osoit-tavat, että yleistajuistamisen etiikka

ansaitsisi oman käsittelynsä.

Niin monipuolisesti kuin *Tieteen yleistajuistaminen* aiheuttaa tarkasteleekin, yksi ajankohtainen asia jää lähes käsittelemättä: tieteestä kertomisen vaarat ja ongelmat sekä niistä selviäminen. En tarkoita tällä sitä, että tutkija sotkeutuu sanoissaan mikrofonin äärellä, vaan tilanteita, joissa viestintä syystä toisesta menee pieleen tai kääntyy tutkijaa, tutkimuslaitosta tai tieteenalaa vastaan. Maahanmuuttoa tutkivat ovat kohdanneet henkilöön käyvää uhkailua, samoin jotkut sukupuolentutkijat. Itä-Suomen yliopisto haastettiin käräjille, kun sen tutkijat keulivat esittelemään D-vitamiinilöytöjään julkisuudessa ennen kuin tulokset oli varmistettu toisissa testeissä. Rasvasodan veteraanit, professorit Pekka Puska ja Mikael Fogelholm, ovat kohdanneet julkisuudessa vankkaa vastarintaa, kun kansalaiset tuulettavat omia tuntojaan.

Tällaiset ongelmatilanteet eivät varmasti ole vähenemään päin. Internetin uutissivustot ja keskustelupalstat ruokkivat kärjistyksiä ja yliopistojen kilpa rahoituksesta sekä julkisesta huomiosta houkuttaa julkaisemaan tuloksia ennen aikojaan. Miten kohdata vastahankainen yleisö ja argumentoida tieteellisen tiedon puolesta tilanteessa, jossa absoluuttisen oikeita vastauksia ei ole? Miten vetää takaisin väärät tulokset ja paikata epäonnistumiset? Yleistajuistaminen ei aina tuo hyvää mieltä tai tarkoita hedelmällistä vuorovaikutusta yleisön kanssa.

Teema tulee artikkelikokoelmassa esille ainoastaan ympäristösosiologi Jarno Valkosen kirjoittamassa kainalojutussa, jossa aiheena on tutkimuksen ja aktivis-

min sekoittuminen julkisuudessa. Hallinnon ja kansalaisten puristuksessa Valkonen kollegoineen joutui heittopussiksi. Poronhoidon kiista päättyi tutkijoiden suositteluun kompromissiin, mutta se ei vahvistanut tutkimuksen asemaa ja ääntä. Valkonenkin jää kaipaamaan alalle parempaa julkisuusstrategiaa sekä keinoja lukkiutuneiden asenteiden purkamiseen.

Yleistajuistaminen on tutkijan työtä

Yleistajuistaminen on nyt tapetilla. Tämänkin lehden palstoilla on viime vuosina pohdittu yliopistolain velvoitetta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, analysoitu muutosta yksisuuntaisesta ”valistamisesta” monimediaiseen vuorovaikutukseen ja kritisoitu tiedeviestinnän jättämistä tutkijan oman harrastuneisuuden varaan.¹ *Tieteen yleistajuistaminen* osallistuu keskusteluun jäsentämällä monisyisesti yleistajuistamisen kenttää. Jos kirjan yhtenä lähtökohtana on ”tiedettä kaikille”, toisena on se, että yleistajuistaminen kuuluu jokaiselle tiedeyhteisön jäsenelle. Näkemystä voi pitää jopa radikaalina, sillä nykyisellään yleistajuistamisen tukirakenteet ja kannustimet ovat heikot, eikä sille ole varattu aikaa tutkijan työjärjestyksessä.

Yleistajuistamisesta käydyn keskustelun viesti on selvä: tieteestä kertominen ja tulosten raportointi laajemmille yleisöille on

tärkeä ja meritoiva osa tieteellistä työtä. Haasteena on vain se, miten saada tämä viesti perille yliopistojen päättävissä elimissä ja opetus- ja kulttuuriministeriössä.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja yleisen kirjallisuustieteen tutkija Helsingin yliopistossa.

1 Ks. Erkki Karvonen, ”Viestintätaidot ja tiedeviestintä 2.0” (*Tieteessä tapahtuu* 2/2011, <http://ojs.tsv.fi/index.php/tt/article/view/4002/3758>); Aku Heinonen ja Tiina Raevaara, ”Yliopistojen kolmas tehtävä jää vailla toteutusta ja tukea” (*Tieteessä tapahtuu* 5/2012, <http://ojs.tsv.fi/index.php/tt/article/view/6875>).